

Factors of lack of political development after the imposed war in war-torn cities

Abstract:

Political development provides the basis for the institutionalization of political organizations and participation, and the result is an increase in the ability of individuals, parties and groups to participate legally in the political space of society. Huntington equates political development with modernization, and believes that industrialization, social mobility, political participation, and economic growth are indicators of political development. He believes that as new demand emerges in the process of political modernization and development in the form of partnerships and newer roles; Therefore, the political system must have the necessary capacity and capabilities to change the situation. Therefore, the present study was conducted with the aim of factors of lack of political development after the imposed war in war-torn cities. This research has been done using a survey method and a questionnaire. To analyze the research data, correlation coefficient tests with SPSS24 software and confirmatory factor analysis of the second stage with Amos25 software were used. The reliability of the questionnaire was calculated and evaluated using Cronbach's alpha method, based on which the coefficient of research variables and its dimensions was more than 0.7. The results showed that the constitution of the Islamic Republic states the objective requirements of political development, including fundamental freedoms, political and social rights, civil society organizations, parties, social groups and the mass media. Therefore, political development must first be created in cultural beliefs and spread through society through cultural tools such as mass media and modernity, after which its objective realization can be seen in the social

عوامل عدم توسعه سیاسی بعد از جنگ تحمیلی در شهرهای درگیر جنگ

فرید قنواتی^۱

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۰۱

نبی اله ایدر^۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۰۵

یوسف امینی^۳

چکیده

توسعه سیاسی زمینه نهادی کردن تشکلهای و مشارکت سیاسی را فراهم کرده و حاصل آن، افزایش توانمندی افراد، احزاب و گروه‌ها، برای مشارکت قانونمند در فضا سیاسی جامعه است. هانتینگتون توسعه سیاسی را معادل نوسازی می‌داند و بر این باور است که میزان صنعتی شدن، تحرک و تجهیز اجتماعی، مشارکت سیاسی و رشد اقتصادی از شاخصهای توسعه سیاسی به شمار می‌روند. او معتقد است، از آنجایی که در فرایند نوسازی و توسعه سیاسی، تقاضای جدید به صورت مشارکت و ایفای نقشهای جدیدتر ظهور می‌کنند؛ بنابراین نظام سیاسی باید از ظرفیت و تواناییهای لازم برای تغییر وضعیت برخوردار باشد. پژوهش حاضر با هدف عوامل عدم توسعه سیاسی بعد از جنگ تحمیلی در شهرهای درگیر جنگ انجام پذیرفت. این پژوهش با استفاده از روش پیمایش و با ابزار پرسشنامه صورت گرفته، برای تحلیل داده‌های پژوهش، از آزمون ضریب همبستگی با نرم افزار spss24 و تحلیل عامل تاییدی مرحله دوم با نرم افزار Amos25 استفاده شد. پایایی پرسشنامه با استفاده از روش آلفای کرونباخ، محاسبه و مناسب ارزیابی شد که بر اساس آن ضریب متغیرهای پژوهش و ابعاد آن بیش از ۰,۷ بود. نتایج نشان داد در قانون اساسی جمهوری اسلامی ملزومات عینی توسعه سیاسی شامل آزادی‌های اساسی، حقوق سیاسی و اجتماعی، تشکیلات مدنی، احزاب، گروه‌های اجتماعی و رسانه‌های جمعی بیان شده و توسعه سیاسی ابتدا می‌بایست در باورهای فرهنگی ایجاد شود و توسط ابزارهای فرهنگی چون رسانه‌های جمعی در سطح جامعه گسترش یابد بعد از آن است که تحقق عینی آن را می‌توان در ساختار اجتماعی و سیاسی مشاهده نمود.

واژه‌های کلیدی: توسعه، سیاسی، ساختار اجتماعی، فرهنگ جمعی

^۱ دانشجوی دکترای تخصصی جامعه‌شناسی سیاسی، گروه جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران^۱

^۲ استادیار، گروه جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران (نویسنده مسئول)^۲

^۳ استادیار، گروه جامعه‌شناسی سیاسی، واحد شوشتر، دانشگاه آزاد اسلامی، شوشتر، ایران^۳

توسعه^۱ یکی از مباحث مهم در فرایند هر کشور به شمار می‌رود. به طوری که کشورهای دنیا و اجتماعات بشری را بر اساس آن طبقه‌بندی و کشورها را به توسعه یافته، در حال توسعه و توسعه نیافته طبقه‌بندی می‌کنند. پیش از مفهوم توسعه، پس از جنگ جهانی دوم بیشتر از مفهوم رشد اقتصادی استفاده می‌شد تا این که مشخص شد که مفهوم رشد اقتصادی برای نشان دادن وضعیت جوامع نارسا است (رجب زاده، ۱۳۶۷). لذا برای نشان دادن وضعیت جوامع، باید از مفهوم جامع‌تر توسعه استفاده کردند. در اواخر دهه شصت محققین به پارامترهای اجتماعی و سیاسی بیش از عوامل و شاخصهای اقتصادی در امر توسعه بها دادند.

توسعه سیاسی زمینه‌نهادی کردن تشکلهای و مشارکت سیاسی را فراهم می‌کند و حاصل آن، افزایش توانمندی افراد، احزاب و گروه‌ها، برای مشارکت قانونمند در فضا سیاسی جامعه است. هانتینگتون توسعه سیاسی را معادل نوسازی می‌داند و بر این باور است که میزان صنعتی شدن، تحرک و تجهیز اجتماعی، مشارکت سیاسی و رشد اقتصادی از شاخصهای توسعه سیاسی به شمار می‌روند. او معتقد است، از آنجایی که در فرایند نوسازی و توسعه سیاسی، تقاضای جدید به صورت مشارکت و ایفای نقشهای جدیدتر ظهور می‌کنند؛ بنابراین نظام سیاسی باید از ظرفیت و تواناییهای لازم برای تغییر وضعیت برخوردار باشد. در غیر این صورت سیستم با بی‌ثباتی، هرج و مرج، اقتدارگرایی و زوال سیاسی مواجه خواهد شد و امکان دارد پاسخ جامعه به این نابسامانیها به شکل انقلاب تجلی نماید. از نظر وی هر اندازه یک نظام سیاسی از سادگی به پیچیدگی، از وابستگی به استقلال، از انعطاف ناپذیری به انعطاف‌پذیری و از پراکندگی به یگانگی گرایش پیدا کند به همان نسبت به میزان توسعه سیاسی آن افزوده خواهد شد (هانتینگتون، ۱۳۷۰: ۸۴).

بنابراین فهم توسعه، پیش از آنکه در ارتباط با مسائل اقتصادی و در محوریت دولتی باشد، عمدتاً در راستای فهم اجتماعی و مربوط به عملکرد اجتماعی است. به عبارت دیگر، هسته اصلی توسعه و به خصوص توسعه سیاسی را توسعه فرهنگی و فهم اجتماعی تشکیل می‌دهد (بریور^۲، ۲۰۱۱). در واقع در این مرحله است که مفهوم توسعه سیاسی به نحوی از انحاء با مقوله فرهنگ سیاسی گره می‌خورد، چنانچه از طریق تجزیه و تحلیل فرهنگ سیاسی جوامع بتوان به متغیرهایی دست یافت که این عناصر را در جهت بهره‌گیری از تواناییهای نظام برای پاسخگویی بیشتر نسبت به نیازهای جامعه بکار انداخت، به تحقق توسعه سیاسی مطلوب دست یافته ایم.

به اعتقاد برخی از صاحب‌نظران علت توسعه نیافتگی بعضی از کشورهای خاورمیانه با وجود امکانات مادی مناسب برای توسعه را، باید در توسعه نیافتگی سیاسی آن کشورها و عدم ایجاد شرایط مناسب برای مشارکت مردم و وجود استبداد سیاسی فراگیر و عدم حاکمیت قانون، جستجو کرد (الحلو، ۱۳۷۹: ۲۲). لذا توسعه سیاسی ابتدا در نظام سیاسی ذهنی، یا همان فرهنگ سیاسی، واقع می‌شود و بعد از آن است که تحقق عینی آن را در نهادها، و نهایتاً در نظام سیاسی و اجتماعی می‌توان مشاهده کرد.

تحقق عدالت اجتماعی و دسترسی افراد جامعه به امکانات و منابع فرهنگی، دسترسی به حداقل آزادی‌ها و حقوق مدنی مورد تأکید نهادها و سازمانهای رسمی از جمله: آزادی پرسشگری و فرهنگ نقد در جامعه، نگرش علمی و عقلانی انتقادی به

^۱Development
^۲Brewer

باورهای فرهنگی جامعه، گسترش فرهنگ گفتگو، آزادی و حقوق فرهنگی، رعایت حقوق مدنی و شهروندی و استقرار دموکراسی، از ملزومات اساسی توسعه سیاسی در هر شهری است و ساختار بسته سیاسی و فرهنگی این شهر می تواند عاملی جهت عدم رشد جامعه مدنی و انسداد سیاسی و بروز بحران در این شهر -گردد. از دیگر ضروریات این پژوهش بررسی کارکرد اجتماعی و تاثیر مثبت وجود نخبگان سیاسی و مذهبی در آبادان است که آنها می تواند باعث ایجاد و افزایش رضایتمندی و مشارکت مردم در سرنوشت کشور و بالطبع تحقق توسعه سیاسی این شهر سریعتر نمایند. تاکنون تحقیقی با این عنوان و بخصوص با تاکید بر توسعه سیاسی شهر آبادان در سطح کشور انجام نشده است لذا راهکارهای این تحقیق می تواند گامی موثر در تحقق توسعه سیاسی این شهر بردارد. بنابراین پژوهش حاضر با هدف عوامل عدم توسعه سیاسی بعد از جنگ تحمیلی در شهر های درگیر جنگ انجام پذیرفت.

۲. مبانی نظری و پیشینه تحقیق

طبق نظر مایکل هاس^۱ (۱۹۹۲) واژه توسعه نخستین بار در سال ۱۷۵۲ به معنی رسیدن به اهدافی طبق یک برنامه ریزی، مورد استفاده قرار گرفته شد. سپس در زیست شناسی به مفهوم مراحل تکامل بیولوژیکی موجوداتی از قبیل درخت (تبدیل از دانه به درخت) استفاده شد. از آن پس تحت تاثیر قالب فکری داروینسیم، توسعه برای توصیف تغییرات بیولوژیکی به کار گرفته شد و با واژه «رشد» مترادف گردید. این استعاره بیولوژیکی از ربع آخر قرن هجدهم میلادی در حوزه ی اجتماعی به کار گرفته شد (حسین پناهی، ۲۶: ۱۳۹۴).

واژه توسعه سیاسی^۲ از دو کلمه «توسعه» و «سیاست» تشکیل شده است. توسعه، «بهبود، رشد و گسترش همه شرایط و جنبه های مادی و معنوی زندگی اجتماعی» را گویند؛ از طرفی «گسترش ظرفیت نظام اجتماعی برای برآوردن احتیاجات محسوس یک جامعه، امنیت ملی، آزادی فردی، مشارکت سیاسی، برابری اجتماعی، رشد اقتصادی، صلح و موازنه محیط زیست، مجموعه ای از این احتیاجات است.» از تعاریف توسعه محسوب می شود (آقا بخشی ۱۳۷۶: ۴۴۵).

پالومبارا^۳ و ریگز درباره توسعه سیاسی بر نقش ساختار قدرت در فرایند توسعه سیاسی تأکید کرده اند. به نظر اینان توسعه نظام سیاسی از نظر تاریخی بر توسعه اقتصادی و اجتماعی، اولویت داشته است و سرآغاز توسعه اقتصادی و اجتماعی خود تحولی سیاسی بود که ساختار قدرت مناسبی برای توسعه در سایر حوزه ها فراهم کرد. همان گونه که ریچارد پراید با مقایسه ۲۶ کشور در فاصله سال های ۱۸۴۰ تا ۱۹۶۰ به این نتیجه می رسد که توسعه سیاسی تنها در کشورهایی موفق شده است که دارای الگوی تحول سیاسی زودرس در ساخت قدرت و تحول اقتصادی دیررس بوده اند و برعکس کشورهایی که شاهد تحول اقتصادی و اجتماعی زودرس بوده اند، چندان پیشرفتی در توسعه سیاسی نداشته اند (همان: ۱۹۷).

این صاحب نظران برای گسترش دموکراسی با تحقق توسعه سیاسی، ضرورتی تحت عنوان دگرگونی اساسی در ساختارهای اجتماعی و اقتصادی قائل نیستند. صاحب نظران نگرش های ساختاری بر ضرورت دگرگونی بنیادی در ساختارهای قدرت طبقاتی، قدرت دولتی و قدرت بین المللی به عنوان شرط لازم گذار به مردم سالاری با دموکراسی تأکید می کنند. از این دیدگاه، گذار برآیند کشمکش ها، سازش ها و ستیزها میان نیروهای اجتماعی و اقتصادی است، زیرا طبقات متوسط جدید

Hass
^۱Political Development
^۲LaPalombara

حامی دموکراسی و اشرافیت زمین دار دشمن دموکراسی هستند و دموکراسی فرآورده پیدایش بورژوازی و سلطه آن بر دستگاه قدرت دولتی بوده است. در این دسته از نظریه‌ها، تمایزی بین دموکراسی و توسعه سیاسی وجود ندارد، هر چند برخی توسعه سیاسی را فرایند گذار به دموکراسی می‌دانند، اما در واقع دو مفهوم در یک معنا به کار برده شده است (دبیری مهر، ۱۳۹۳: ۱۹۸).

به نظر هانتینگتون، نخبگان قلب تپنده گذار به دموکراسی هستند و سازش میان آنها ضرورت اجتناب ناپذیر توسعه سیاسی است. با همین رویکرد، ما باور داریم حتی انقلابها نیز متأثر از کشش نخبگان با تکیه بر اهداف و عواطف توده هاست، چنانچه انقلاب بدون رهبر یعنی برگزیده نخبگان توفیقی نخواهد داشت. هدف چنین سازشی تعریف قواعد حاکم بر شیوه اجرا و اعمال قدرت بر پایه تامین متقابل و رعایت منافع طرفین است. به عبارت دیگر وجه مشترک نظریه‌های جدید توسعه سیاسی بر وجود رابطه مستقیم بین درجه بالایی از انسجام ساختاری و ارزشی نخبگان و مسالمت آمیز بودن فرایند گذار به دموکراسی دلالت دارد. به عبارت دیگر وقوع خشونت سیاسی اعم از آشوب، توطئه، جنگ داخلی، کودتا و انقلاب ناشی از فقدان یا پایین بودن انسجام ساختاری و ارزشی بین نخبگان حاکم است (گر، ۱۳۷۹: ۱۴).

می‌توان گفت تنوع نظریه پردازی انجام شده در حوزه توسعه سیاسی از سوی صاحب‌نظرانی چون لیپیست، دال، دویچ، لرنر، شیلز، آلموند، کلمن، پای، وربا و ارگانسکی را می‌توان ذکر کرد (کوزر، ۱۳۶۸. کدیور ۱۳۸۶: ۷۲-۳۸). رابرت دال (۱۹۵۶) و سیمور مارتین لیپیست (۱۹۶۰) رسیدن به توسعه سیاسی را صرفاً مشروط به توسعه اقتصادی و اجتماعی می‌دانند و صاحب‌نظرانی چون دانیل لرنر (۱۹۵۸)، کارل دویچ (۱۹۶۳) و بروس روست (۱۹۶۵) استدلال می‌کنند که ورود به حوزه سیاست مستلزم دخالت متغیرهای خاصی چون فرهنگ، اقتصاد، نهادهای اجتماعی و رابطه نیروهای اجتماعی است که آثار خود را در پی دارند. این امر بازگو کننده آن است که توسعه سیاسی ممکن است با ساختارهای اجتماعی متفاوت و مکانیسم‌های سیاسی گوناگون همراه گردد. (قادری، ۱۳۹۲).

آلموند نیز توسعه‌ی سیاسی را جزئی از فرایند کلان‌نوسازی در عرصه‌های اجتماعی اقتصادی می‌داند. او در دیدگاه ساختی کارکردی خود توسعه‌ی سیاسی را با سه فرایند تنوع توأم با تمایز ساخت‌ها، دنیوی شدن فرهنگی و استقلال درون سیستمی تعریف می‌کند (آلموند و پاول ۱۹۷۸). «گالبریل آلموند»^۴ و «پاول»^۵ از لحاظ رفتاری مصلحت‌گرائی، ارجع بودن فعالیت‌های دسته جمعی بر فردگرائی، میزان همبستگی و میثاق با نظام سیاسی، روابط سیاسی بر مبنای اعتماد متقابل را بعنوان معیارهایی برای توسعه سیاسی تلقی کرده و از نظر ساختاری بر تنوع ساختاری، فرهنگی دنیوی و سطح بالای استقلال نظام‌های فرعی تاکید می‌ورزند.

آیزنشات توسعه سیاسی را به ساختار سیاسی تنوع یافته و تخصصی شده و توزیع اقتدار سیاسی در کلیه بخش‌ها و حوزه‌های جامعه مرتبط می‌سازد. در حالی که «ماکس وبر» سه نوع نظام سیاسی را از یکدیگر متمایز می‌سازد و طی آن به نظام‌های «پدرانه»، «پدرسالاری» و «فئودال» اشارت دارد. «آیزنشات» به نظام دیگری تحت عنوان «امپراتوری دیوان‌سالاری تاریخی» عنایت دارد. وی سعی می‌کند نشان دهد که چگونه این نظامها قادر به برقراری توازن میان عناصر سنتی و غیر سنتی

^۱Turmou

^۲Caspiracy

^۳Internal war

^۴Almond

^۵Powell

Shmuel Eisenstadt

گردیده و تحت چه شرایطی پارادای از این اجتماعات دیوان سالاری تاریخی به صورت نظام های سیاسی مدرن تغییر شکل می دهند (ایزنشات، ۱۹۶۳). از نظر وی باید در فرایند مدرنیزه شدن جوامع سنتی به چند نکته توجه داشت که عبارتند از: شناخت ماهیت و ترکیب نخبگان نوگرا تجزیه و تحلیل سطح نوگرایی در میان طبقات و گروههای وسیع تر تعیین رابطه میان نخبگان نوگرا با جامعه و نظام طبقاتی تجزیه و تحلیل کارکردهای نخبگان در تعاملات با دولت و اجتماع (ایزنشات، ۱۹۶۴، به نقل از حسین پناهی، ۱۳۹۴: ۵۰).

۲-۱ پیشینه تحقیق

زیبا کلام و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله ای تحت عنوان "نقش نخبگان سیاسی در توسعه سیاسی ایران (۱۳۵۷-۱۳۳۲)" بیان می دارند که نخبگان سیاسی در کشورهای اقتدارگرا و نیمه اقتدارگرا که ابزارهای اعمال قدرت را اغلب به صورتی کامل و متداوم در اختیار دارند، می توانند نقش محوری در مسیر توسعه یا عدم توسعه سیاسی در دوره مذکور از طریق اقداماتی هم چون قدرت هرمی و سلسله مراتبی، سوء استفاده از قدرت و فساد، ممانعت از برگزاری آزاد و اعمال تقلب در آن، سرکوب مطبوعات آزاد و مستقل و همچنین سرکوب احزاب و دسته جات مستقل نقش بازدارنده در مسیر تحقق توسعه سیاسی ایران ایفا نمایند.

شفیعی فر (۱۳۹۳) در مقاله ای تحت عنوان "روند توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران" به این نکته توجه دارد که بعد از شکل گیری نظام جمهوری اسلامی و تثبیت نهادهای انتخابی، دولت ها در برنامه و سیاست های خود، جهت گیری متفاوتی در راستای توسعه داشته اند؛ اما با توجه به فاصله نسبی این برنامه ها با آرمان انقلاب اسلامی، هنوز ظرفیت های زیادی برای تحقق توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی وجود داشته که به بازنگری سیاست ها و جمع بندی در شرایط موجود احتیاج دارد. وی توسعه سیاسی را وضعیتی می داند که کشورها پس از رسیدن به آن، ویژگی های خاصی پیدا می کنند؛ که به عنوان نشانگان تجدد و معرف توسعه سیاسی مطرح است. این رهیافت توسعه سیاسی را به معنای افزایش ظرفیت و توانایی نظام سیاسی در مواجهه با مشکلات و چالش های پیش رو می داند.

یزدخواستی (۱۳۹۴) در مقاله ای به "نقش مشارکت زنان در توانمندسازی آنان در مسایل سیاسی جامعه" پرداخته است و با مروری اجمالی به سطوح مختلف مشارکت سیاسی، رویکردها در تبیین مشارکت سیاسی دارد. با توجه به فراوانی منابع تالیف و ترجمه شده در باب موضوع روش این پژوهش کیفی از نوع بررسی اسنادی است و به این نتیجه دست می یابد که پسران به طور کلی به دلیل آن که بیش از دختران در محیط خارج از خانه حضور دارند، پس مشارکت سیاسی شان بیشتر است و دختران به طور کلی حوزه سیاست را متعلق به خود نمی دانند و لذا حد اکثر مشارکت خود را شرکت در انتخابات می دانند.

تیشه یار (۱۳۹۵) به بررسی روندهای پیموده شده در کره جنوبی، برای دستیابی به توسعه سیاسی در درون ساختار دولت در این کشور پرداخته شود. آن چه که از این پژوهش به دست آمده، گویای آن است که ویژگی های تاریخی و فرهنگ سیاسی و اجتماعی ویژه این جامعه، نقشی بنیادی در پی ریزی پایه های توسعه سیاسی ساختارهای دولتی در آن بازی می کنند. همین امر موجب شده است که روند توسعه و نوسازی سیاسی دولت در این کشور به گونه ای منحصر به خود شکل گیرد و موید این نکته باشد که الگوهای از پیش تعریف شده لزوماً به توسعه یکسان نمی انجامند و گاه بازنگری در ارزش ها و بهره گیری از روش هایی بر پایه سنت، فرهنگ و پیشینه یک سرزمین، از کفایت بیشتری برای فراهم آوردن زمینه توسعه سیاسی دولت در آن کشور برخوردار هستند.

کرون(۲۰۱۷) در مقاله ای با "عنوان سیستم سیاسی ایران: چندگانگی؟" بیان می‌دارد که تعریف سیستم سیاسی ایران که پس از انقلاب ایران ۱۹۷۹ ساختار یافته مدتهاست که مورد بحث و جدل دانشمندان علوم سیاسی است. محققان جمهوری اسلامی، اصطلاحات مختلفی را برای تعریف آن بکار برده‌اند: از قبیل دینداری دموکراتیک، دینداری الیگارشی. ایران دارای نهادهای دموکراتیک مانند مجلس و قانون اساسی، اما پیکربندی آنها یک دموکراسی لیبرال را تشکیل نمی‌دهد. این مقاله با استفاده از اصطلاحات علوم تطبیقی سیاسی، نظام سیاسی ایران را مورد تجزیه و تحلیل قرار داده است و مؤسسات مهم سیاسی ایران تأسیس شده پس از انقلاب ۱۹۷۹ را مورد بررسی قرار می‌دهد و سرانجام نتیجه می‌گیرد که روحانیون قدرت سیاسی نهایی را در کشور دارند.

۳. یافته‌های تحقیق

۳-۱ نتایج مرحله اول روش دلفی

پرسشنامه مرحله اول دلفی شامل دو بخش به شرح زیر بود: در بخش اول پرسشنامه لیستی از مولفه‌های عوامل جامعه شناختی موثر و مولفه‌های توسعه سیاسی که از پژوهش‌های پیشین استخراج شده بود، ارائه گردید. پس از ادغام و طبقه‌بندی مولفه‌ها ۴ مولفه برای توسعه سیاسی و ۲ مولفه عوامل جامعه شناختی موثر به شرح مندرج در جدول (۴-۱) باقی ماند. در بخش اول پرسشنامه یاد شده، پاسخگو باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از ۴ مولفه توسعه سیاسی و ۲ مولفه عوامل جامعه شناختی موثر به دست آمده از پژوهش‌های پیشین، با انتخاب اعداد یک تا ۵ در مقابل آن‌ها اعلام می‌کرد. این اعداد در قالب طیف لکیرت و شامل تأثیر بسیار کم: ۱، تأثیر کم: ۲، تأثیر متوسط: ۳، تأثیر زیاد: ۴ و تأثیر بسیار زیاد: ۵ بوده است. در جدول (۱) نتایج مرتبط با بخش اول پرسشنامه مرحله اول دلفی که شامل مواردی مانند: تعداد پاسخ‌ها برای هر گویه، میانگین پاسخ‌ها، انحراف معیار آنها و ترتیب اهمیت هر عامل بر اساس میانگین پاسخ‌ها درج شده است.

جدول ۱: توصیف آماری مولفه‌های عوامل جامعه شناختی موثر بر توسعه سیاسی در مرحله اول دلفی

شرح مولفه	تعداد پاسخ‌ها	میانگین	انحراف از معیار	ترتیب اهمیت
ساختار اجتماعی و ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی	۱۵	۴,۵۱	۰,۹۲	۲
	۱۵	۴,۹۲	۰,۹۶	۱
توسعه سیاسی	۱۵	۴,۶۰	۰,۸۴	۳
	۱۵	۴,۸۰	۰,۹۷	۱
	۱۵	۴,۶۲	۰,۹۲	۲
	۱۵	۴,۵۰	۰,۹۵	۴

بخش دوم پرسشنامه مرحله اول روش دلفی به ارایه زیر مولفه‌ها اختصاص داشت که در لیست بخش اول موجود نبود، اما از نظر پاسخ دهندگان مهم و کلیدی به حساب می‌آمد. در این بخش از پاسخ دهندگان خواسته شده بود که زیر مولفه‌ها را به همراه توضیحی کوتاه ارائه کنند. پاسخ دهندگان در مجموع ۶ مولفه را مطرح کردند که با ترکیب و جدا سازی آنها برخی از آن‌ها، تعداد ۲۶ زیر مولفه انتخاب شده‌اند. که ۱۰ عامل به نوعی با عوامل مندرج در بخش اول پرسشنامه نبود اضافه گردید در جدول (۲) نتایج مرتبط با بخش دوم پرسشنامه مرحله اول دلفی درج شده است.

جدول ۲: مولفه‌های پیشنهادی صاحب نظران

شماره	مولفه‌های پیشنهادی اعضای کار گروه
۱	تعهد
۸	ارزشهای فرامادی در برابر مادی
۶	استقلال
۹	شناخت و نگرش به دموکراسی
۱۰	مدارا و تساهل
۵	احساس کارآمدی
۷	پیگیری اخبار
۳	مشارکت متعارف
۴	مشارکت نامتعارف
۲	تعلق

۲-۳ نتایج مرحله دوم روش دلفی

در پرسشنامه دور دوم، لیستی از مولفه‌هایی ارایه گردید که شرکت کنندگان در دور اول به عنوان عوامل جامعه شناختی مؤثر بر توسعه سیاسی مطرح کرده بودند. در این بخش، پاسخگو باید نظر خود را درباره میزان تأثیر هر یک از این مولفه‌ها بر توسعه سیاسی، با گذاشتن اعداد یک تا ۵ مشخص می‌کردند. این اعداد در قالب طیف لیکرت و شامل: تأثیر بسیار کم: ۱، تأثیر کم: ۲، تأثیر متوسط: ۳، تأثیر زیاد: ۴ و تأثیر بسیار زیاد: ۵ ارائه گردید. در جدول (۳)، نتایج دور دوم روش دلفی شامل مواردی مانند تعداد پاسخها برای هر گویه، میانگین پاسخها، انحراف معیار آنها، ترتیب اهمیت هر عامل بر اساس میانگین پاسخها و درصد اعضایی که ترتیب هر مولفه را مانند ترتیب گروه تعیین کرده‌اند، درج شده است.

جدول ۳: توصیف آماری نظر پاسخ دهندگان درباره مولفه‌های عوامل شناختی مؤثر بر توسعه سیاسی دور دوم دلفی

ترتیب اهمیت	انحراف از معیار	میانگین	تعداد پاسخها	شرح مولفه		
				رسانه‌های جمعی	ویژگیهای فرهنگی	اکتسابی
۹	۰,۶۸	۴,۴۹	۱۵	رسانه‌های جمعی	ویژگیهای فرهنگی	اکتسابی
۲	۰,۸۹	۴,۹۰	۱۵	اینترنت	ویژگیهای فرهنگی	اکتسابی
۷	۰,۸۵	۴,۵۷	۱۵	فیلم و سینما	ویژگیهای فرهنگی	اکتسابی

۱	۰,۹۰	۴,۹۲	۱۵	فضای مجازی		اجتماعی	توسعه سیاسی
۴	۰,۹۴	۴,۸۰	۱۵	زنان			
۳	۰,۹۵	۴,۸۶	۱۵	دانشجویان			
۸	۰,۷۰	۴,۵۰	۱۵	روحانیون			
۱۰	۰,۶۵	۴,۴۵	۱۵	دانش آموزان			
۵	۰,۸۱	۴,۷۰	۱۵	فعالین اقتصادی			
۶	۰,۶۴	۴,۶۰	۱۵	فعالین گروه‌های مختلف سیاسی			
۱۶	۰,۶۸	۴,۴۷	۱۵	اعتماد به نهادهای سیاسی		اعتماد	
۱۳	۰,۸۷	۴,۶۰	۱۵	اعتماد به کنشگران سیاسی		سیاسی	
۱۱	۰,۸۵	۴,۷۰	۱۵	اعتماد به نظام سیاسی			
۵	۰,۹۰	۴,۸۳	۱۵	احساس کارآمدی	ذهنی	مشارکت	
۶	۰,۹۳	۴,۸۲	۱۵	علاقه به سیاست			
۷	۰,۹۴	۴,۸۰	۱۵	پیگیری اخبار			
۳	۰,۹۱	۴,۸۵	۱۵	مشارکت متعارف	عینی		
۴	۰,۸۰	۴,۸۱	۱۵	مشارکت نامتعارف			
۲	۰,۸۹	۴,۹۰	۱۵	تعهد			همبستگی
۱	۰,۹۰	۴,۹۶	۱۵	تعلق		ملی	
۸	۰,۸۲	۴,۷۵	۱۵	ترجیح ارشهای فرامادی بر ارزشهای مادی	ارزش	فرهنگ سیاسی	
۱۲	۰,۷۸	۴,۶۲	۱۵	برابری جنسیتی			
۱۴	۰,۷۵	۴,۵۳	۱۵	استقلال			
۱۵	۰,۷۰	۴,۴۹	۱۵	مدارا و تساهل			
۹	۰,۸۶	۴,۷۴	۱۵	شناخت به دموکراسی	شناخت و نگرش		
۱۰	۰,۸۷	۴,۷۲	۱۵	نگرش به دموکراسی			

۳-۳-۱ معادلات ساختاری

در این پژوهش برای بررسی اثرات مستقیم و غیرمستقیم متغیرهای برونزا و درونزا متغیرهای تحقیق یک مدل ارائه شده است. برای ارزیابی مدل فرضی این پژوهش، ابتدا با استفاده از روش بیشینه احتمال به برآورد پارامترها می‌پردازیم. پارامترهای برآورد شده شامل ضرایب اثر مستقیم و ضرایب اثر کل می‌باشد که برای هر کدام از این پارامترها جدول جداگانه‌ای حاوی ضرایب برآورد استاندارد شده، خطای استاندارد برآورد و ارزش t مربوط به آزمون معنی‌داری این پارامترها ارائه شده است. ضمناً تأیید یا عدم تأیید فرضیه‌های پژوهش با توجه به این ضرایب مورد بررسی قرار می‌گیرد. در نهایت نیز مشخصه‌های برازندگی مدل و نمودار مدل برازش شده پیش‌بینی عوامل جامعه شناختی موثر و توسعه سیاسی آورده می‌شود. مشخصه‌های برازندگی مدل و مدل برازش شده

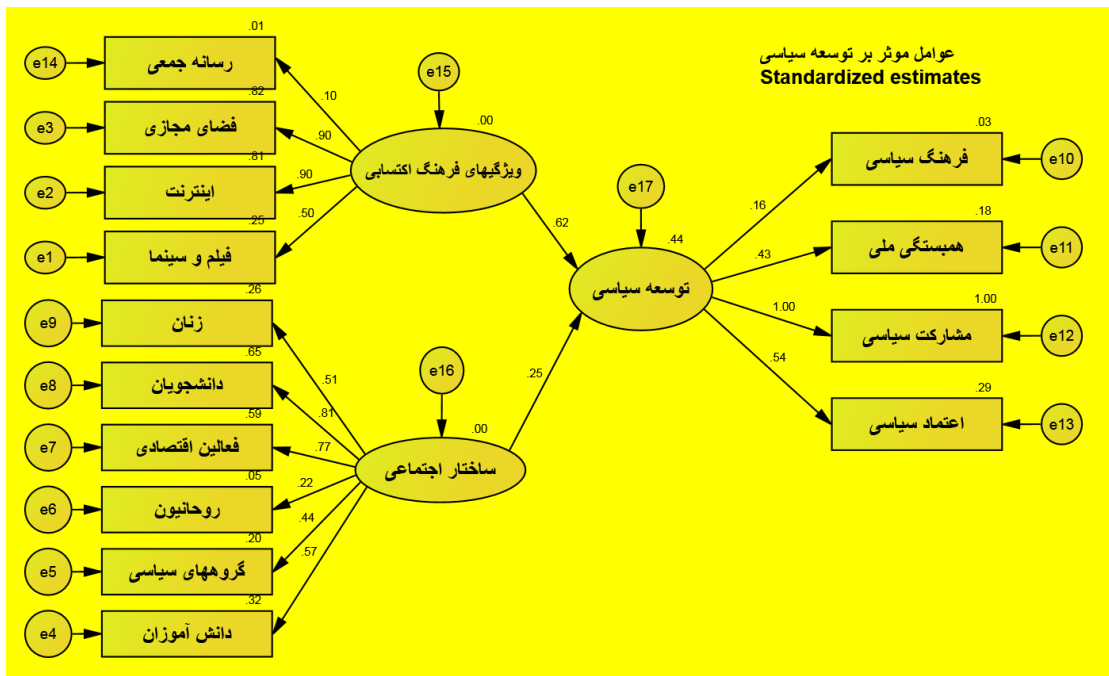
جهت بررسی برازندگی مدل از شاخص‌های برازندگی استفاده شده است. بطور کلی از میان مشخصه‌های برازندگی متنوعی که وجود دارد، در این پژوهش شاخص‌های برازش x^2/df ، RMSEA، CFI، GFI و AGFI گزارش می‌شود. x^2 یکی از پرکاربردترین این شاخص‌ها به شمار می‌آید که هرچه مقدار آن به صفر نزدیک‌تر باشد، نشان‌دهنده برازش بهتر مدل است. ریشه خطای میانگین مجذورات تقریب (RMSEA) شاخص دیگری است که برای مدل‌های خوب کمتر از ۰/۰۵ و برای مدل‌های متوسط بین ۰/۰۵ تا ۰/۰۸ و برای مدل‌های ضعیف بالاتر از ۰/۱ است. همچنین بر اساس یک قاعده کلی، شاخص‌های برازندگی تطبیقی (CFI)؛ نیکویی برازش (GFI)؛^۲ نرم شده برازندگی (NFI)؛^۳ در مدل‌های خوب بین ۰/۹ تا ۰/۹۵ خواهند بود. مقادیر بالای ۰/۸ نیز نشان دهنده برازش نسبتاً خوب یا متوسط مدل هستند. در جدول (۴) شاخص‌های برازش مدل آمده است. در جدول زیر مشخصه‌های برازندگی مدل پیش‌بینی تحقیق حاضر ارائه شده است.

جدول ۴: مشخصه‌های نکویی برازندگی مدل پیش‌بینی توسعه سیاسی

^۱ Comparative Fit Index
^۲ Root Mean Square Error of Approximation
^۳ Comparative Fit Index
^۴ Goodness of Fit Index
^۵ Normed Fit Index

NFI	AGFI	GFI	CFI	RSMEA	سطح معناداری (p)	X ² /df	Df	Chi-square (X ²)	
۰/۹۳۳	۰/۹۵۱	۰/۹۷۳	۰/۹۳۰	۰/۰۴۳	۰/۱۱	۱/۶۸۹	۳۰	۵۰,۶۵۸	میزان
بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	بیشتر از ۰/۹۰	کمتر از ۰/۰۸	بیشتر از ۰/۰۵	کمتر از ۳	کوچکتر از صفر نباشد	.....	ملاک
برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	برازش مطلوب	تفسیر

با توجه به مشخصه‌های نیکویی برازش که در جدول (۴) گزارش شده برازش مدل تحقیق حاضر در سطح مطلوبی می‌باشد. در ادامه نمودار مسیر مدل برازش شده همراه با پارامترهای برآورد شده (مقادیر استاندارد شده و اعداد معناداری) ارائه شده است. طبق جدول بالا، مقادیر معیارهای برازندگی، شامل نسبت کای اسکوئر بر درجه آزادی ($X^2/df=1/689$) و با سطح معناداری ($P=0/11$)، شاخص نیکویی برازش ($GFI=0/973$)، ریشه میانگین مربعات خطای برآورد ($RMSEA=0/043$)، برازش مقایسه‌ای یا تطبیقی ($CFI=0/930$)، شاخص برازش هنجار شده ($NFI=0/933$)، و شاخص نیکویی برازش تعدیل شده ($AGFI=0/951$) به دست آمدند. نتایج دقیق حاصل (۴) آورده شده است.

نمودار ۱: نمودار مسیر و برآورد پارامترهای مدل برازش شده رابطه عوامل جامعه شناختی موثر بر توسعه سیاسی

جدول ۵: ضرایب مسیرهای مستقیم موجود در مدل پژوهش

P	T	خطای استاندارد	مقدار استاندارد	مقدار برآورد	مسیر
۰/۰۰۱	۱۱/۵۱	۰/۰۷	۰/۶۲	۰/۸۲	ویژگیهای فرهنگ اکتسابی به توسعه سیاسی
۰/۰۰۱	۵/۰۴	۰/۰۴	۰/۲۵	۰/۲۱	ساختار اجتماعی به توسعه سیاسی
۰/۰۰۱	۷/۷۱	۰/۴۴	۰/۱۰	۰/۷۵	رسانه های جمعی به ویژگیهای فرهنگ اکتسابی
۰/۰۰۱	۲۱/۶۰	۰/۱۶	۰/۹۰	۱/۶۵	اینترنت به ویژگیهای فرهنگ اکتسابی
۰/۰۰۱	۲۱/۶۴	۰/۳۳	۰/۹۰	۲/۲۰	فضای مجازی به ویژگیهای فرهنگ اکتسابی
۰/۰۰۱	۱۰/۲۴	۰/۱۳	۰/۵۰	۱/۳۶	فیلم و سینما به ویژگیهای فرهنگ اکتسابی
۰/۰۰۱	۷/۹۴	۰/۱۰	۰/۵۱	۰/۸۰	زنان به ساختار اجتماعی
۰/۰۰۱	۱۰/۲۲	۰/۱۱	۰/۷۷	۱/۱۵	فعالین اقتصادی به ساختار اجتماعی
۰/۰۰۱	۷/۱۵	۰/۰۹	۰/۴۴	۰/۶۹	فعالین گروههای مختلف سیاسی به ساختار اجتماعی
۰/۰۰۱	۳/۸۵	۰/۰۸	۰/۲۲	۰/۳۲	روحانیون به ساختار اجتماعی
۰/۰۰۱	۱۰/۳۶	۰/۱۹	۰/۸۱	۱/۹۹	دانشجویان به ساختار اجتماعی
۰/۰۰۱	۱۶/۴۱	۰/۰۵	۰/۵۷	۰/۷۸	دانش آموزان به ساختار اجتماعی

همان گونه که نتایج شکل (۱) و جدول (۵) نشان می دهند، متغیر ویژگیهای فرهنگ اکتسابی ($\beta=0/62$ و $P=0/001$) توانسته است پیش بین معنادار توسعه سیاسی باشد و شاخصهای ویژگیهای فرهنگ سیاسی به ترتیب: اینترنت ($\beta=0/90$ و $P=0/001$)، فضای مجازی ($\beta=0/90$ و $P=0/01$) و فیلم و سینما ($\beta=0/50$ و $P=0/01$)، رسانه های جمعی ($\beta=0/10$ و $P=0/001$) توانستند پیش بین مدیریت دانش باشند. متغیر ساختار اجتماعی ($\beta=0/25$ و $P=0/001$) توانسته است پیش بین معنادار توسعه سیاسی باشد و شاخصهای ساختار اجتماعی به ترتیب اولویت: دانشجویان ($\beta=0/81$ و $P=0/001$)، فعالین اقتصادی ($\beta=0/77$ و $P=0/01$)، دانش آموزان ($\beta=0/57$ و $P=0/01$)، زنان ($\beta=0/51$ و $P=0/001$) و فعالین گروههای مختلف سیاسی ($\beta=0/44$ و $P=0/01$)، روحانیون ($\beta=0/22$ و $P=0/001$) توانستند پیش بین توسعه سیاسی باشند.

این طرح با هدف شناسایی متغیرهای اصلی جامعه شناختی اثرگذار بر توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تحمیلی انجام گردید. این طرح به روش آمیخته (روش دلفی و توصیفی-پیمایشی) و از لحاظ هدف کاربردی است جامعه آماری این تحقیق در بخش کیفی از اعضاء هیات علمی رشته علوم سیاسی و جامعه‌شناسی تعداد (N=۱۵) تشکیل شده است و در بخش کمی براساس فرمول کوکران برای ۴۰۰ نفر به عنوان نمونه تحقیق و جامعه آماری تحقیق در بخش کمی تمامی افراد ۱۸ سال به بالای شهر آبادان در نظر گرفته شد و سپس با استفاده از نرم افزارهای SPSS و AMOS پرسش نامه‌های جمع آوری شده و تحلیل نتایج به دو شکل: ۱- توصیفی به بررسی شاخص‌های پژوهش و ۲- استنباطی به بررسی همبستگی متغیرهای تحقیق به شکل انفرادی مشخص گردید و در انتها به بررسی تاثیر جمعی متغیرها توسط رگرسیون و معادلات ساختاری پرداخته شد و نتایج معادلات ساختاری حاکی از آن شد که متغیر ویژگیهای فرهنگ اکتسابی ۶۲ درصد توانسته است، پیش‌بین توسعه سیاسی باشد و شاخص‌های ویژگیهای فرهنگ سیاسی به ترتیب: اینترنت، فضای مجازی، فیلم و سینما و رسانه های جمعی توانستند پیش‌بین مدیریت دانش باشند و متغیر ساختار اجتماعی ۲۵ درصد پیش‌بین توسعه سیاسی بوده است و شاخص‌های ساختار اجتماعی به ترتیب اولویت: دانشجویان، فعالین اقتصادی، دانش آموزان، زنان، فعالین گروههای مختلف سیاسی و روحانیون توانستند پیش‌بین توسعه سیاسی باشند.

۱- ویژگی های فرهنگی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تحمیلی تاثیر داشته است. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۴۷۶ در سطح متوسط و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین، بین ویژگی‌های فرهنگی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. همچنین یافته‌ها نشان داد که بین ویژگی‌های فرهنگی و ابعاد توسعه سیاسی: چون اعتماد سیاسی، مشارکت سیاسی و همبستگی ملی نیز رابطه معنادار وجود دارد اما بین ویژگیهای فرهنگی و بعد فرهنگ سیاسی این رابطه معنادار نبوده است. توسعه‌ی سیاسی یکی از ابعاد مهم توسعه پایدار به شمار می‌رود و به معنای افزایش ظرفیت و کارایی نظام سیاسی در حل و فصل تضادهای منافع فردی و جمعی همراه با تغییرات اساسی در جامعه است. از طرفی، توسعه‌ی سیاسی به معنای اعتلای سطح مشارکت مردمی، تثبیت توانمندی های نظام سیاسی و تمایز گذاری فزاینده‌ی این نظام در نظر گرفته شده است. در فرهنگ بخش‌های خاصی وجود دارند که نتایج مهم سیاسی و اجتماعی به همراه دارند و شکل گیری پدیده‌های مهم اجتماعی از جمله دموکراسی و نهادهای دموکراتیک را در بر می‌گیرد. این یافته همسو با تحقیقات لاسول (۱۹۵۸)، سیندرمن (۱۹۷۵)، پوتنام (۱۹۹۳)، اینگلهارت (۱۹۹۷)، نوریس (۲۰۰۲)، اکستین (۱۹۶۶)، اکستین و دیگران (۱۹۶۶)، سیونگ یو (۲۰۰۲)، تیشه یار (۱۳۹۵)، حیدرپور کلیدسر و همکاران (۱۳۹۶) می باشد.

۲- ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی از طریق رسانه‌های جمعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته است. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۲۹۳ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین، بین ویژگی های فرهنگ اکتسابی از طریق رسانه های جمعی و توسعه سیاسی رابطه معنادار وجود دارد. با بهبود عملکرد رسانه های جمعی منجر به توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. وسایل نوین ارتباط جمعی، با توجه به تولید و توزیع سریع و مطلوب اطلاعات در جامعه، نقش تعیین‌کننده‌ای در توسعه سیاسی کشور دارد. به گونه‌ای که این کارکرد مستقیماً با مشارکت سیاسی، اعتماد سیاسی، همبستگی ملی و فرهنگ سیاسی مردم جامعه همسو است و اثر مستقیمی در افزایش یا کاهش مشروعیت سیاسی هیأت حاکمه، از طریق توجه به حل مشکلات مطرح شده خواهد داشت. قانون اساسی جمهوری اسلامی ضمن تأکید بر آزادی‌های سیاسی و حقوق شهروندی و همچنین با پذیرش نظارت مردمی بر حکومت و پیش‌بینی حقوق مطبوعات، آزادی همراه با مسئولیت اجتماعی در ارتباط سیاست و رسانه را ترسیم نموده است. که این ویژگی می‌تواند نقش بسزایی بر توسعه سیاسی به

مفهوم واقعی آن در جامعه ما داشته باشد. این یافته با تحقیقات گلشنی و همکاران (۱۳۹۱)، متانی (۱۳۹۵)، شهرام نیا و سیفوری (۱۳۹۵)، آذین (۱۳۸۹) همسو بوده است.

۳- ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی از طریق فضای مجازی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته است. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۴۳۵ در سطح متوسط و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد. بنابراین، بین ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی از طریق فضای مجازی و توسعه سیاسی رابطه معنادار وجود دارد. با بهبود عملکرد فضای مجازی منجر به توسعه سیاسی شهر آبادان می گردد. در فضای مجازی، سیاست لزوماً حوزه فعالیت یک گروه کوچک محسوب نمی شود و گروه‌های وسیعی در این مشارکت فعال هستند. بنابراین، این سطح مشارکت مردم در شبکه‌های مجازی بیانگر این نکته است که تکنولوژیهای نوین ارتباطی می تواند نقشی بسیار متفاوت از رسانه‌های سنتی در ایجاد فضای مباحثه آزاد و شکل‌گیری افکار عمومی ناشی از گفتگوی عقلانی انتقادی و در نهایت توسعه سیاسی ایفا کند. این یافته همسو با تحقیقات غیائی (۱۳۹۴)، اسماعیل کاوس و همکاران (۱۳۹۳)، مک کوابل (۲۰۰۵)، بوید و الیسون (۲۰۰۷) است.

۴- ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی از طریق اینترنت در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته است. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۳۱۰ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد. بنابراین، بین ویژگی‌های فرهنگ اکتسابی از طریق اینترنت و توسعه سیاسی رابطه معنادار وجود دارد. اینترنت، رسانه‌ای است که به همه شرکت‌کنندگان فرصت برابری برای به اشتراک گذاشتن اطلاعات می دهد. در این زمینه اینترنت به عنوان یک رسانه گروهی عمل می کند. به طور کلی اینترنت به عنوان فراهم کننده راه جدیدی برای برقراری ارتباط و به اشتراک گذاری محتوا در اینترنت مورد توجه قرار گرفته است. امروزه، صدها میلیون نفر از کاربران اینترنت در شبکه های مختلف اجتماعی مجازی عضویت دارند که نقش تعیین کننده‌ای در در شکل دهی به افکار عمومی و در نتیجه توسعه سیاسی دارند. این یافته همسو با تحقیقات غیائی (۱۳۹۴)، اسماعیل کاوس و همکاران (۱۳۹۳)، مک کوابل (۲۰۰۵)، بوید و الیسون (۲۰۰۷) بوده است.

۵- ویژگی‌های فرهنگی اکتسابی از طریق فیلم و سینما در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تحمیلی تاثیر داشته است. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۲۴۶ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد. بنابراین، بین ویژگی‌های فرهنگ اکتسابی از طریق فیلم و سینما و توسعه سیاسی رابطه معنادار وجود دارد. با بهبود عملکرد سینما و فیلم سازی منجر به توسعه سیاسی شهر آبادان می گردد. فیلم و صنعت سینما یکی از مهمترین بخش‌های حوزه فرهنگ اکتسابی عمومی است و مطالعه فیلم‌ها می تواند راهگشای درک سیاستهای فرهنگی و هم فرهنگ سیاسی باشد. این یافته همسو با تحقیقات حسینی (۱۳۸۸) راورداد و اسدزاده (۱۳۸۹) بوده است.

۶- ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۳۴۳ در سطح متوسط و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد، بین ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. با بهبود عملکرد ساختار اجتماعی منجر به توسعه سیاسی شهر آبادان می گردد. نخبگان، کسانی هستند که جامعه را تحت تاثیر افکار و اندیشه‌های خود قرار می دهند، حال ممکن است این افراد در مسند قدرت قرار گرفته باشند و یا اینکه به صورت اپوزیسیون‌های فکری در سطح جامعه فعالیت کنند. این یافته همسو با تحقیقات عبدالهی و راد (۱۳۸۸)، شفیعی فر (۱۳۹۳)، تیشه یار (۱۳۹۵)، کرون (۲۰۱۷) بوده است.

۷- زنان در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۱۸۶ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می باشد. بنابراین، بین تاثیر زنان در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان

رابطه معنادار وجود دارد. با افزایش تاثیر زنان در ساختار اجتماعی منجر به بهبود توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. شکاف جنسیتی در حوزه سیاسی را یک شکاف تاریخی دانست که حاصل انباشت سال‌ها عدم دسترسی به ایجاد فرصت‌های عادلانه بین زنان و مردان بوده است. لذا افزایش مشارکت زنان در ساختار اجتماعی جامعه بیش از گذشته موجبات حضور زنان و توسعه سیاسی جامعه فراهم آورد. این یافته همسو با تحقیقات یزدخواستی (۱۳۹۴)، ابطی (۱۳۹۴)، مایتا و همکاران (۲۰۱۱)، کیم (۲۰۱۶) بوده است.

۸- دانشجویان در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته‌اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۲۱۹ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین، بین تاثیر دانشجویان در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. با افزایش تاثیر دانشجویان در ساختار اجتماعی منجر به بهبود توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. از آنجا که برنامه‌های دانشگاه بیشترین تاثیر را در تغییر مؤلفه نگرش سیاسی دانشجویان داشته است و این تغییر نگرش مثبت اثرات مستقیمی بر حوزه رفتار سیاسی فعلی و آتی دانشجویان دارد، لذا توسعه و گسترش مراکز دانشگاهی و آکادمیک و امکان دسترسی تمامی جوانان کشور به آموزش عالی، به عنوان زمینه‌ای مناسب و فرصتی ایده‌آل برای بهبود جامعه‌پذیری سیاسی و نگرش سیاسی مطلوب جامعه و در نهایت توسعه سیاسی جامعه پیشنهاد می‌شود. این یافته همسو با تحقیقات سلیمی (۱۳۹۵)، شهریاری (۱۳۹۳)، سیدامامی (۱۳۸۴)، فلاح و زاهدی (۱۳۷۸)، زاهدی و همکاران (۱۳۸۹) است.

۹- فعالین اقتصادی در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته‌اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۳۲۳ در سطح متوسط و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین، بین تاثیر فعالین اقتصادی در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. با افزایش تاثیر فعالین اقتصادی در ساختار اجتماعی منجر به بهبود توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. فعالان اقتصادی به عنوان سرمایه انسانی مهمترین بخش توسعه سیاسی به حساب می‌آیند زیرا با برنامه‌ریزی برای تقویت بخش اقتصادی کوشش کنند تا با هم‌اندیشی به سمت تغییرات و تحولات و بروزرسانی حوزه علم اقتصادی در راستای تحقق اهداف توسعه سیاسی گام بردارند. این یافته همسو با تحقیقات مهدی پور و فراهانی (۱۳۹۸)، میرزایی تبار و همکاران (۱۳۹۴) و اخوان کاظمی و همکاران (۱۳۹۷) می‌باشد.

۱۰- روحانیون در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته‌اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۱۰۱ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۴۴ می‌باشد. بنابراین، بین تاثیر روحانیون در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. با افزایش تاثیر روحانیون در ساختار اجتماعی منجر به بهبود توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. حتی در گذشته که روحانیت قدرت سیاسی نداشته تشکیلات آن‌ها در بین توده مردم منشأ سامان‌دهی فکری لازم و بسیج عمومی بوده و ارتباط عاطفی و مردمی روحانیت با قشرهای مختلف، این سامان‌دهی متقابل را مستحکم نموده است و همین امر یکی از مصادیق بارز رشد منسجم و فراگیر بسیج سیاسی مردم و توسعه سیاسی جامعه می‌باشد. این یافته همسو با تحقیقات کرون (۲۰۱۷)، عیسی نیا (۱۳۹۷)، زیباکلام (۱۳۹۳) و رجبی و طاهرآبادی (۱۳۹۱) می‌باشد.

۱۱- دانش‌آموزان در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته‌اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۵۴۳ در سطح متوسط و سطح معناداری ۰,۰۰۰ می‌باشد. بنابراین، بین تاثیر دانش‌آموزان در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. این یافته همسو با تحقیقات طیبی نیا و نقدی (۱۳۹۱)، فیروزجاییان و جهانگیری (۱۳۸۷)، مرشدی‌زاده و جهاندارلاشکی (۱۳۹۴) می‌باشد.

۱۳- فعالین گروههای مختلف سیاسی در ساختار اجتماعی در توسعه سیاسی شهر آبادان پس از پایان جنگ تاثیر داشته‌اند. ضریب همبستگی این دو متغیر ۰,۱۵۳ در سطح کم و سطح معناداری ۰,۰۴ می‌باشد. بنابراین، بین تاثیر فعالین گروههای مختلف سیاسی در ساختار اجتماعی و توسعه سیاسی شهر آبادان رابطه معنادار وجود دارد. با افزایش تاثیر فعالین گروههای مختلف سیاسی در ساختار اجتماعی منجر به بهبود توسعه سیاسی شهر آبادان می‌گردد. یکی از شاخص‌های مهم توسعه سیاسی، احزاب و گروههای سیاسی هستند. احزاب سیاسی با وارد کردن مردم در صحنه سیاست، به سیستم‌های سیاسی نوپا مشروعیت مردمی می‌بخشند آنها با ایجاد اتفاق نظر در مورد ساختارها و فرآیندهایی که به وسیله آنها، منابع مجزا و متفرد در یک سرزمین ملی، وارد مشارکت با معنی در سیستم می‌شوند، یکپارچگی فرآیندی ایجاد می‌کنند و با ترکیب عناصر مختلف اقتصادی، اجتماعی، مذهبی، قومی، و جغرافیایی در درون کشور هویت ملی ایجاد کرده و کاری می‌کنند که آنها منافع ملی را به منافع و ملاحظات محدود قومی و محلی خود ترجیح دهند. این یافته همسو با تحقیقات زیباکلام و همکاران (۱۳۹۰)، آشتیانی (۱۳۹۰)، آسایش و همکاران (۲۰۱۰) بوده است.

۴-۱ نتیجه‌گیری

بررسی ویژگی‌های فرهنگ اکتسابی و ساختار سیاسی به عنوان دو شاخص عمده برای توسعه سیاسی نشان می‌دهد که این دو حوزه با وجود دستیابی به رشد کمی در دوران پس از جنگ در شهر آبادان، از لحاظ کیفی و بر اساس استانداردهای موجود بین‌المللی نتوانسته‌اند به رشد و توسعه قابل توجهی دست پیدا کنند. در این زمینه اینترنت و فضای مجازی در توسعه فضای فضای سیاسی مهمترین عامل توسعه سیاسی کشور نقش داشته است و این در حالی است که زیرساختهای فرهنگی کشور چه به لحاظ سخت‌افزاری و چه به لحاظ نرم‌افزاری با مشکلات فراوانی روبه‌رو است اگرچه در سالهای اخیر توجه قابل ملاحظه‌ای به گسترش کمی فضای مجازی و اینترنت شده است. شهر آبادان پس از جنگ تحمیلی بخاطر بازسازی شهر و وضعیت اقتصادی دولت نیز بر اثر اجرای سیاست‌های توسعه اقتصادی رشد بهتری دست یافته است. اگرچه فعالین اقتصادی طبق این تحقیق نتوانسته‌اند بر توسعه سیاسی شهر تاثیرگذار باشند اما توسعه سیاسی شهر آبادان تحت فرهنگ سیاسی گروههای مختلف سیاسی قرار گرفته است و چندان نتوانسته به رشد مطلوبی دست یابد. حمایت مالی مناسب درگیر و زدوبندهای سیاسی که توسط گروههای مختلف سیاسی ایجاد شده، نتوانسته است زمینه مساعدی را برای توسعه سیاسی در شهر آبادان به وجود آورند. از طرفی، نگاه یک‌جانبه‌نگرانه به بازسازی‌های بعد از جنگ منجر شده به ویژگی‌های فرهنگی چون هرگونه فعالیت آزادانه سیاسی و اجتماعی احزاب و رسانه‌ها و مطبوعات به نوعی جرم سیاسی تلقی شود و با ابزارهای مختلف با آن مبارزه شود. مجموع این عوامل منجر به دور شدن از مفهوم واقعی توسعه در این شهر گشته است. همچنین، عملکرد دانشجویان، روحانیون، دانش‌آموزان و سایر نخبگان بیشتر جناحی و ارزشی بوده است، این درحالی است که دستیابی به توسعه نیازمند نگاه استراتژیک و دراز مدت به مسائل، ابزاری فرهنگی و نخبگان سیاسی مطلع و آگاه است. در قانون اساسی جمهوری اسلامی ملزومات عینی توسعه سیاسی شامل آزادی‌های اساسی، حقوق سیاسی و اجتماعی، تشکیلات مدنی، احزاب، گروه‌های اجتماعی و رسانه‌های جمعی بیان شده است. بنابراین، توسعه سیاسی ابتدا می‌بایست در باورهای فرهنگی ایجاد شود و توسط ابزارهای فرهنگی چون رسانه‌های جمعی و نوین در سطح جامعه گسترش یابد بعد از آن است که تحقق عینی آن را می‌توان در ساختار اجتماعی و سیاسی مشاهده نمود.

- ابطحی، ص. (۱۳۹۴). توانمندسازی زنان و مشارکت سیاسی در ایران «مطالعه موردی؛ دوره جمهوری اسلامی»، فصلنامه سیاست سال دوم (۷)، ۶۵-۸۲.
- ازکیا، م. احمدرش، ر. دانش مهر، ح. (۱۳۹۴). توسعه و مناقشات پارادایمی جدید، تهران: انتشارات کیهان.
- آشتیانی، م. (۱۳۹۰). وضعیت نخبگان در دهه ۱۳۸۰ از دیدگاه شاگرد هایدگر، مجله نوروز به نقل از سایت خبر آنلاین.
- پیت، ر. هارت ویک، ا. (۱۳۸۹). نظریه های توسعه، (مترجم. مصطفی ازکیا، رضا صفرشالی و اسماعیل رحمانپور)، تهران: نشر لویه.
- الحلو، س. م. (۱۳۷۹). توسعه سیاسی، انتشارات: عابد.
- حیدرپور کلیدسر، م. وثوقی، م. ساروخانی، ب. ازکیا، مصطفی. (۱۳۹۷). تحلیل جامعه شناختی مهمترین مانع فرهنگی توسعه سیاسی در ایران، مطالعات فرهنگ - ارتباطات، دوره نوزدهم (۴۳): ۱۴۴-۱۰۷.
- دبیرخانه شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۹۳). نقشه مهندسی فرهنگی کشور، تهران.
- رجب زاده، ا. (۱۳۷۶). جامعه شناسی توسعه: بررسی تطبیقی تاریخی ایران و ژاپن، تهران: مرکز پژوهش های بنیادی، معاونت پژوهشی و آموزشی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی.
- زیباکلام، ص. (۱۳۹۰). نقش نخبگان سیاسی در توسعه ایران (۱۳۵۷-۱۳۳۲) دانشنامه حقوق سیاسی و علوم سیاسی، (۱۶)، ۴۳-۵۶.
- سیونگ یو. د. (۲۰۰۲). فرهنگ سیاسی و توسعه سیاسی مطالعه تطبیقی ایران و کره، تهران: نشر خانه ی سبز.
- شفیعی فر، م. (۱۳۹۳). روند توسعه سیاسی در جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه سیاست، دوره ۱۵ (۱): ۱۰۳-۱۲۳.
- عارفی گوروان، ا. (۱۳۹۵). ویژگی های سبک زندگی ایرانی با توجه به مفهوم توسعه سیاسی، مجموعه آثار و مقالات برگزیده دهمین کنگره پیشگامان پیشرفت. ۸۹-۹۷.
- عبداللهی، م. راد، ف. (۱۳۸۸). روند تحول و موانع ساختاری توسعه سیاسی در ایران، فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، دوره ۱۰ (۱)، ۶۳-۲۹.
- عظیمی آرنی، ح. (۱۳۹۱). مدارهای توسعه نیافتگی در اقتصاد ایران، تهران: نشر نی.
- غیائی، م. (۱۳۹۴). تاثیر گسترش فن آوری های ارتباطی، اینترنت و شبکه های مجازی اجتماعی بر توسعه سیاسی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم سیاسی، دانشگاه آزاد واحد تهران مرکزی.
- قوام، ع. (۱۳۹۳). چالشهای توسعه سیاسی، تهران: نشر قومس.
- کاوس، ا. کاظمی، ح. (۱۳۹۳). قش تحرك اجتماعی سیاسی شبکه های اجتماعی مجازی بر شکل گیری بعد فرهنگی سرمایه اجتماعی، فصلنامه مطالعات رسانه ای، سال هشتم، (۲۳).
- نبی پور، م. ع. (۱۳۸۰). توسعه سیاسی و شایسته سالاری، نشریه نوروز ۱۳۸۰/۵/۹.
- یزدخواستی، ع. قربانعلی زاده، ف. رضاکریم، ن. (۱۳۹۴). نقش مشارکت زنان در توانمندسازی آنان در مسایل سیاسی جامعه مجموعه مقالات همایش ملی، پدافند غیر عامل و علوم انسانی

- Asayesh, H., Halim.A.A, Shojaei.S.N(2010). Obstacles of Political Party Development in Iran, Report and Opinion 2010;2(10), <http://www.sciencepub.net/report>.
- Bagheri Khouzani, m. H. (2005). Pathology of parties' history in Iran. Political Party Housing, <http://www.ir-ph.org/>.
- Brewer, B. (2011), The long Twentieth Century and the Culture Turn: World-Historical Origins of Cultural Economy in American sociological Association, Volume 9, Number 1.
- Kim, M.(2016).Comparison of Women's Political Participation in Korea and China, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering Vol:10, No:7,
- Kurun. I.(2017).Iranian Political System. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi / Journal of Management and Economics Research, <http://dx.doi.org/10.11611/yead.285351>.
- Maaitah, R.A, Maaitah, H.A, Olaimat,H. and Gharaeibeh,M(2011).Arab Women and Political Development, Journal of International Women's Studies Vol. 12 #3.
- Mc Quail, D. (2005), Mass Media Communication Theory (5 ed.). London: sage. Oxford, UK: Oxford University Press.